

PEDAGOGNING SHAXSIY SIFATLARI VA ULARNING MASHG‘ULOT SIFATIGA TA’SIRI

PERSONAL QUALITIES OF A TEACHER AND THEIR IMPACT ON THE QUALITY OF THEIR WORK

ЛИЧНЫЕ КАЧЕСТВА ПЕДАГОГА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КАЧЕСТВО ЕГО РАБОТЫ

F.f.n., dotsent Dilnavoz Xoliqova

O‘zbekiston Respublikasi harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti Qurolli
Quchlar harbiy pedagoglarini tayyorlash va malakasini oshirish markazi dotsenti

Annotatsiya

Ushbu maqola oliy ta’lim muassasalaridagi pedagog shaxsining integral jihatlari – kasbiy kompetensiya, psixologik xususiyatlar, axloqiy qadriyatlar va ayniqsa, liderlik sifatlarining o‘quv-tarbiya jarayonidagi talabalarga ko‘rsatadigan psixologik ta’siri tahlil qilindi. Pedagogning shaxsiy namunasi, emotsional intellekti va kommunikativ mahorati talabalarning bilim o‘zlashtirishi, ijtimoiylashuvi va kasbiy dunyoqarashining shakllanishiga qanday ta’sir etishi, shuningdek, talaba-pedagog munosabatlaridagi psixologik mexanizmlar keng yoritilgan. Ta’lim tizimining samaradorligini oshirish uchun pedagoglarning shaxsiy-psixologik yetukligini rivojlantirish zarurligi asoslandi.

Kalit so‘zlar: Pedagog shaxsi, psixologik ta’sir, liderlik, emotsional intellekt, talaba, o‘quv motivatsiyasi, pedagogik takt, avtoritet.

Аннотация

В данной статье проанализированы интегральные аспекты личности педагога в высших учебных заведениях – психологическое влияние профессиональной компетентности, психологических особенностей, нравственных ценностей и особенно лидерских качеств на учащихся в учебно-воспитательном процессе. Широко освещается, как личный пример педагога, эмоциональный интеллект и коммуникативные навыки влияют на усвоение знаний, социализацию и формирование профессионального мировоззрения учащихся, а также психологические механизмы взаимоотношений ученика и педагога. Обоснована необходимость развития личностно-психологической зрелости педагогов для повышения эффективности системы образования.

Ключевые слова: личность педагога, психологическое воздействие, лидерство, эмоциональный интеллект, ученик, учебная мотивация, педагогический такт, авторитет.

Annotation:

This article analyzed the integral aspects of the personality of an educator in higher education institutions – professional competence, psychological characteristics, moral values and, in particular, the psychological impact of leadership qualities on students in the educational process. The personal example, emotional intelligence and communicative skills of the educator are widely covered by how students absorb knowledge, socialize and influence the formation of a professional worldview, as well as psychological mechanisms in student-pedagogical relations. The need to develop the personal-psychological maturity of educators was justified in order to increase the effectiveness of the educational system.

Keywords: pedagogical personality, psychological impact, leadership, emotional intelligence, student, educational motivation, pedagogical tact, authority.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogning kasbiy faoliyatiga nafaqat bilim va ko'nikmalarni berish, balki talaba shaxsini har tomonlama rivojlantirish va uning mustaqil hayotga tayyorgarligini ta'minlash vazifasi yuklatilgan. Shu sababli, pedagogning shaxsiy fazilatlari uning metodik mahoratidan kam ahamiyatga ega emas. Pedagogning dars jarayonida namoyon bo'ladigan shaxsiy xususiyatlari – uning xarizmasi, ishonchliligi, adolati va hayotiy qarashlari talabalar ongiga bevosita singib, ularning o'quv motivlariga, qiziqishlariga va xulq-atvoriga kuchli psixologik ta'sir ko'rsatadi[1].

Pedagogning talabalarga ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy shaxsiy sifatlari quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

Adolatlilik (Xolislik): talabalarni baholashda, muammolarni hal qilishda va munosabatlarda xolislik va adolatga qat'iy rioya qilish. Bu sifat pedagogga haqiqiy avtoritet keltiradi va talabalarining unga bo'lgan hurmatini oshiradi.

Pedagogik madaniyat: nutqning tozaligi, kiyinish madaniyati, xushmuomalalik va boshqalarga nisbatan hurmat. Bu talabalar uchun ijtimoiy va kasbiy muloqot namunasi bo'lib xizmat qiladi.

Insonparvarlik va hamdardlik: talabaga shaxs sifatida hurmat bilan qarash, uning o'quv va shaxsiy muammolariga empatik yondashish. Bu talabada o'ziga ishonchni mustahkamlaydi[2]. O'z fanini chuqur sevish, yangi bilimlarni izlashga doimiy ishtiyoq talabalarga ham yuqadi. Pedagogning o'z kasbiga sadoqati talabalarda o'rganishga ichki motivatsiyani uyg'otadi. Bu, ayniqsa, imitatsiya (taqlid qilish) va kuzatib o'rganish mexanizmlari orqali amalga oshadi.

Pedagogning psixologik yetukligi darsning samaradorligini va talabalarning ruhiy holatini belgilaydi.

Pedagogning emotsional intellekti kasbiy faoliyati samaradorligini belgilab beruvchi eng muhim psixologik omillardan biridir. emotsional intellekt pedagogning nafaqat o'z his-tuyg'ularini, balki talabalarning emotsional holatini ham anglash, boshqarish va ulardan samarali foydalanish qobiliyatidir. Emotsional intellekt nazariyasiga (G. Gardner, D. Goulman) ko'ra, emotsional intellekt to'rtta asosiy tarkibiy qismdan iborat bo'lib, ular pedagogning faoliyatida o'zaro chambarchas bog'liq holda namoyon bo'ladi:

O'zini anglash – o'z his-tuyg'ularini, kuchli va zaif tomonlarini, o'quv jarayonidagi emotsional reaksiyalarini to'g'ri baholash.

O'zini boshqarish – emotsiyalarni samarali boshqarish, stress yoki qiyin vaziyatlarda vazminlikni saqlash, impulsiv harakatlardan tiyilish.

Empatiya (o'zgalarni anglash) – talabalarning his-tuyg'ularini, ularning motivatsiyasi, xavotiri yoki qiziqishini noverbal signallar orqali his etish.

Munosabatlarni boshqarish – talabalar va hamkasblar bilan ijobiy va konstruktiv munosabatlar o'rnatish, konfliktlarni samarali hal etish[3].

Pedagogning yuqori emotsional intellektga ega bo'lishi mashg'ulot jarayonining bir necha muhim jihatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi

Yuqori emotsional intellektga ega pedagog sinfda xotirjamlik, ishonch va o'zaro hurmatga asoslangan muhitni yaratadi. Bu muhit talabalarning erkin fikr bildirishiga, xato qilishdan qo'rqqanligiga va o'qishga ichki motivatsiyaning oshishiga xizmat qiladi. Emotsional barqarorlik talabalardagi o'quv xavotirini, test yoki javob berishdan qo'rqishni kamaytiradi. Pedagog empatiya orqali pedagog har bir talabaning shaxsiy qiyinchiliklari va ehtiyojlarini anglaydi va unga mos ravishda motivatsion ta'sir ko'rsatadi.

Talabaning kichik yutuqlarini ham e'tirof etish, uning o'ziga ishonchini oshirishga yordam beradi. Bu muvaffaqiyat hissi o'qishga bo'lgan ishtiyoqni uzoq muddatga saqlab qoladi.

Albatta, ta'lim jarayonida talabalar o'rtasida yoki talaba va pedagog o'rtasida tushunmovchiliklar yuzaga kelishi tabiiy. Emotsional intellekti yuqori bo'lgan pedagog bunday vaziyatda vaziyatga xolisona va vazminlik bilan yondashadi, konfliktning sababini aniqlay oladi, tomonlarni eshitish orqali konstruktiv yechim topadi, shu bilan birga talabaning shaxsiyatini hurmat qiladi.

Pedagogning emotsional intellekti uning shaxsiy fazilati bo'libgina qolmay, balki professional zarurat hisoblanadi. Emotsional intellekt pedagogning liderlik sifatlarini oshiradi, darsning didaktik samaradorligini oshirishga yordam beradi va eng muhimi, talabalarda kasbiy yetuklik bilan birga emotsional yetuklikni ham shakllantirishga zamin yaratadi.

Pedagogning shaxsiy sifatlari talabalarga asosan ikki mexanizm orqali ta'sir qiladi:

Namuna ko'rsatish – talabalar ustozning muloqot uslubi, hayotiy qarashlari va axloqiy normalarini o'zlashtiradilar.

Avtoritet orqali ta'sir –pedagogning yuksak sifatleri uning obro'sini oshiradi. Obro'li ustozning tanqidi yoki tavsiyalari talabalar tomonidan ko'proq qabul qilinadi, bu esa o'quv motivatsiyasini kuchaytiradi[5].

Zamonaviy ta'limda pedagog endilikda faqat ma'ruzachi emas, balki guruhni rivojlanishga yo'naltiruvchi lider sifatida qabul qilinadi.

U motivatsiya qilish orqali, ya'ni transformatsion liderlik qobiliyati talabalarni nafaqat o'qishga, balki o'z shaxsiy imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga undaydi. Lider-pedagog talabalarda o'ziga ishonch hissini shakllantiradi, ularni yuksak maqsadlar qo'yishga ilhomlantiradi.

Talabalarni mustaqil va ijodiy fikrlashga, muammolarga noan'anaviy yechimlar topishga undash orqali ularning kognitiv rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogning shaxsiy sifatleri va psixologik xususiyatlari mashg'ulot jarayonida talabalarining bilim o'zlashtirish darajasiga, shaxsiy rivojlanishiga va kasbiy shakllanishiga bevosita psixologik ta'sir ko'rsatuvchi hal qiluvchi omildir.

Oliy ta'lim muassasalariga ishga qabul qilishda nomzodlarning nafaqat ilmiy salohiyati, balki psixologik yetukligi va axloqiy sifatlarini baholovchi samarali mexanizmlarni joriy etish tavsiya etiladi. Shu bilan birga pedagoglarning malakasini oshirish kurslariga emotsional intellekt, pedagogik liderlik va stressni boshqarish kabi maxsus psixologik treninglarni majburiy kiritish kerak. Pedagoglarning shaxsiy va kasbiy o'sishini qo'llab-quvvatlaydigan, o'zaro hurmat va hamkorlikka asoslangan ijobiy muhitni shakllantirish va pedagoglarning professional kuyish (burnout) holatining oldini olish mamlakatimiz oliy ta'limi rivojida asosiy e'tibor qaratish lozim bo'lgan vazifalar hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Прохоров, А.О. Психические состояния и их проявления в учебном процессе. – Казань: КГУ, 1991. - 167с.
2. Прохоров, А.О. Психология неравновесных состояний. – М.: Ин-т психологии РАН. 1998. - 152с.
3. Прохоров, А.О. Само регуляция психических состояний: феноменология, механизмы, закономерности. –М.: ПЭР СЭ, 2005 - 352с.
4. Г.Ш. Габдреева. Психологические и психофизиологические особенности студентов. - Казань: КГУ, 1977. - С.208-224.
5. Ананьев, Б.Г. Человек как предмет познания. – СПб.: Питер, 2002. - 288с.
6. Русалов, В.М. Биологические основы индивидуально-психологических различий. - М.: Наука, 1979. - 352с.

7. E.G‘oziyev. Umumiy psixologiya. -T. “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”. 2010. - 544b.
8. Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии / под ред. В.В. Давыдова. - М.: Педагогика, 1978. - С. 180-205.